

da önemli görüş ayrılıkları vardır (geniş bilgi için bk. *DİA*, VIII, 86). Bundan dolayı Ortaçağ'da, cuma namazının köylere en yakın yerleşim biriminde ve cuma camisi (mescid-i cum'a) bulunan yerlerde tek bir mescidde kılınması âdet olmuştu. Cuma camisi bulunan yerlerde pazarlar özellikle cuma gününe denk getirilir, cuma vaktine kadar alışveriş yapılır ve namaz kılındıktan sonra civardan gelenler köylerine dönerdi. Ayrıca köylüler ferahlanırdan bu vesileyle haberdar olurdu. Bazen küçük çaptaki davalara bakması için köylerde mahkemeler kurulmuş ve başındaki kadınlara da "kâdî-karye" unvanı verilmiştir (*DİA*, XXVII, 340). Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, VIII. (XIV.) yüzyılda Dımaşk'ta köy hatipliği adı verilen bir görevin olduğunu ve bizzat babasının bu görevde bulunduğunu kaydetmektedir (*el-Bidâye*, XIV, 31-32, 143).

Günümüzde de Türkiye'nin idarî sistemi içerisinde, muhtar ve ihtiyar heyetleri tarafından yönetilen köy idareleri kırsal kesimin, yerel yönetimin ve mülkî idare sisteminin en küçük idarî birimi olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye'de yıllara göre köy sayısı az farkla da olsa sürekli değişmiş, 1936'da 34.067, 1986'da 34.927, 1995'te 35.323, 2005'te 34.494 ve 2011'de 34.395 olarak kaydedilmiştir. Bu köylerin yaklaşık 16.000'i, 2012 yılında kabul edilen yeni büyük şehir yasası ile tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Kaşgarlı Mahmûd, *Divânü Lugâti't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (haz. Ahmet B. Ercilasun – Ziyat Akkoyunlu), Ankara 2014, s. 29, 35, 149; Râğib el-İsfahânî, *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü* (trc. Yusuf Türker), İstanbul 2012, s. 1204-1205; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kıry" md.; Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat*, II, 1032; 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530, Ankara 1995, bk. İndeks; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1996-97, I-II, bk. İndeks; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1993-94, I-II, bk. İndeks; 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-ı Bekr ve Arab ve Zül-kâdiriyye Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1998-99, I-II, bk. İndeks; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 161, 376, 572; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 9-14, 19-21, 45, 53, 86, 135, 146-147, 218; İbn Rûste, *el-A'lâku'n-nefise*, s. 104, 113, 178, 186, 195; Fârâbî, *el-Medinetü'l-fâzıla* (trc. Nafiz Danişman), Ankara 2001, s. 79-80; Nerşahî, *Târîh-i Buḥârâ* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 16; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, tür.yer.; Makdîsî, *Aḥsenü't-tekâşim*, s. 122; *Nâsır-ı Hüseyin*, *Sefernâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 55, 151, 156; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 226, 530; IV, 58-59, 342-343, 381-382; V, 397;

İbn Ebû Usaybia, *Uyânü'l-enbâ*, s. 301; Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Mükâtebat-ı Reşîdî* (nşr. Muhammed Şefî), Lahore 1947, s. 27, 277; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Ali Müntasır el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 116, 210, 348, 437; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 227-231, 324; XIV, 21, 31-32, 143; Hasan Reşîd Tankut, *Köylerimiz: Bugün Nasıldır Dün Nasıldı Yarın Nasıl Olmalıdır*, [baskı yeri yok] 1939 (Kenan Basımevi); Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, İstanbul 1974, I-II, tür.yer.; *Köy Envanter Etüdleri, Çankırı İli*, Ankara 1980; Necdet Tunçdilek, *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul 1986, s. 1-5; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 1-14; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600* (trc. Halil Berktaş), İstanbul 2000, s. 109-112, 222-225; Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ankara 2007, tür.yer.; Fügen Berkay, *Tarih ve Toplum Köy ve Kent*, Bursa 2009, s. 26; Mikâil Bayram, "Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilâtı", *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine: Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Konya 2011, s. 65-74; Hikmet Kavruk v.dğr., *Türkiye'de Köy Yerleşimi ve Yönetimi: Köy Sorunları Araştırması*, Ankara 2012; Hâmit Sadı Selen, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8, Ankara 1945, s. 97-107; Osman Turan, "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Mîrî Topraklar ve Husûsî Mülkiyet Şekilleri", *TTK Belleten*, XII/47 (1948), s. 549-574; Hilmi Ziya Ülken, "La sociologie rurale en Turquie", *İİ Sosyoloji Dergisi*, sy. 6, İstanbul 1950, s. 104-116; Ali Tanoğlu, "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *TM*, XI (1954), s. 11, 13, 15-26; Fahrettin Kırcıoğlu, "Osmanlı Mülki İdaresinde 'Akar-Bakar'a Göre Sınırların Çizilmesi ve Devlet Sınırlarında 'Korgan'lar, 'Deliktas'lar", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 26 (1975), s. 106-117; Tâlip Yücel, "Türkiye'nin Kıy Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", *TKA*, Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan, XXXI/1-2 (1995), s. 447-469; Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, Ankara 1996, s. 7-25; Osman Gümüşçü, "The Concept of Village Boundary in Turkey from the Ottoman Times to the Present", *Ar.Ott.*, XXIV (2007), s. 37-60; R. Rahmeti Arat, "Köy", *İA*, VI, 924; J. H. Kramers, "Köy", *EP* (İng.), V, 281; C. E. Bosworth, "Rus-tak", *a.e.*, VIII, 636; Semavi Eyice, "Ali Paşa Camii", *DİA*, II, 428; Sait Kofçoğlu, "Hamidoğulları", *a.e.*, XV, 475; Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *a.e.*, XXII, 161-162; Fahrettin Atar, "Mahkeme", *a.e.*, XXVII, 340.

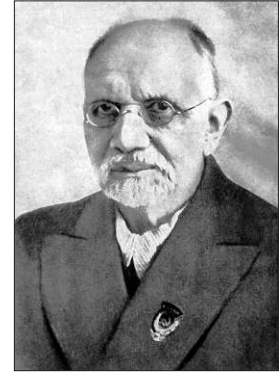

OSMAN GÜMÜŞÇÜ
MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

KRIMSKIY, Agafangel Efimoviç (1871-1942)

Ukraynalı şarkiyatçı,
tarihçi ve filolog.

15 Ocak 1871'de Rusya İmparatorluğu'nun Volin eyaletinde (Ukrayna'nın şimdiki Jitomir şehri) soyu Kırım Tatarları'na dayanan bir öğretmen ailesinin çocuğu olarak doğdu. Lise öğrenimini ikinci

Agafangel
Efimovic
Krmskiy

Kiev Gimnaziyumu ve Pavlo Halahan Koleji'nde tamamladı. Birinci lisans eğitimini Moskova'da Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde (1892), ikincisini Moskova Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'nde aldı (1896). 1896-1898 yıllarında dil öğrenmek ve bilimsel araştırmalar yapmak üzere Suriye ve Lübnan'da bulundu. 1898'de Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü İslâm Tarihi Kürsüsü'nde çalışmaya başladı. 1900'de profesör oldu. Burada geçirdiği yirmi yıllık öğretim süresince Arapça, Farsça, Türkçe ve İslâm tarihi dersleri verdi. Aynı zamanda İmparatorluk Moskova Arkeoloji Cemiyeti'nin Doğu Komisyonu'nda sekreterlik yaptı. Çar rejiminin devrilmesinden sonra Ukrayna'ya göç etti ve Ukrayna Bilimler Akademisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1918-1941 yıllarında Kiev Üniversitesi'nde görev yaptı. Siyasî görüşleri sebebiyle 1930'lu yıllarda Sovyet düzeninin baskılarına mâruz kaldı. 1941'de hapsedilerek Kazakistan'a sürgün edildi. 25 Ocak 1942'de Kazakistan'ın Kostanay şehrinde öldü.

Geride bıraktığı çok sayıda eser ve makale daha ziyade Ukrayna ve Rus dillerinde kaleme alınmış olup genellikle Arap ülkeleri, Türkiye, İran, Azerbaycan, Tacikistan ve Kırım tarihi, medeniyeti ve edebiyatı üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca kendi dönemine kadar Batı dillerine yapılan Kur'an çevirileri üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Krımskiy'nin bazı eserleri şunlardır: 1. *Oçerk Razvitiya Sufizma do Kontsa III Veka Gijrı* (Hicrî III. yüzyılın sonuna kadar sufizmin gelişmesinin ana çizgileri, Moskva 1895). 2. *İstoçniki dlya İstorii Mohameda i Literatura o Nem* (Muhammed tarihinin ana kaynakları ve ilgili literatür, Moskva 1902). 3. *İstoriya Musulmans-tva* (İslâm tarihi, Moskva 1904-1912). 4. *Musulmanstvo i Yevo Buduçnist* (İslâm ve geleceği, Lvov 1904). 5. *Lektsii po Koranu* (Kur'an üzerine dersler, Moskva 1905). 6. *İstoriya Turtsii i yeyo Litera-*

turi (Türkiye tarihi ve edebiyatı, Moskva 1910, 1916). **7. İstoriya Arabov i Arabskoy Literaturi: Svetskoy i Duhovnoy** (Araplar'ın tarihi ve Arap edebiyatı: Dünyaevi ve ruhanî, I-III, Moskva 1911-1913). **8. Tyurki ih movi ta literaturi. 1. Tyurski movi** (Türkler'in dili ve edebiyatı, I. Türk dili, Kiev 1924, 1927, 1930). **9. Vstup do İstorii Tureççini** (Türkiye tarihine giriş, Kiyiv 1926). **10. Studiyi z Krimu** (Kırım araştırmaları, Kiyiv 1930). **11. İstoriya Novoy Arabskoy Literaturi: XIX-naçala XX veka** (Yeni Arap edebiyatı tarihi: XIX. yüzyıl-XX. yüzyılın başları, Moskva 1971). **12. Pisma iz Livana (1896-1898)** (Lübnan mektupları [1896-1898], Moskva 1975). **13. Nizami i yego Sovremenniki** (Nizâmî ve çağdaşları, Bakü 1981). **14. Literatura Krimskih Tatar** (Kırım Tatarları'nın edebiyatı, Akmesjid 2003).

İran tarihi ve edebiyatıyla ilgili incelemeleri: *Şagname, Abo İranska Kniga Tsariv* (Şahnâme: İran krallarının kitabı, Lvov 1896); *Arşakidi, Sasanidi i Zavoevanie İrana Arabami* (Arşakiler, Sâsânîler ve Araplar'ın İran'ı fethi, Moskva 1900, 1905); *İstoriya Persii, yeye Literaturi i Dervişeskoj Teosofii* (İran tarihi ve edebiyatı, derviş teosofisi, Moskva 1914-1917); *İstoriya Persii ta yihi Pismenstva* (İran tarihi ve edebiyatı, Kiyiv 1923). Slav dili ve tarihi üzerindeki çalışmaları da şöylece sıralanabilir: *Filologiya i Pogodinskaya Gipoteza* (Filoloji ve Pogodin hipotezi, Kiev 1904); *Kriteriy dlya Diyalektologičnoy Klasifikatsiy Staroruskih Rukopisiv* (Es ki Rus yazmalarının diyalektolojik tasnifi için kriterler, Lvov 1905); *Drevnekievskiy Govor* (Eski Kiev ağzı, SPb. 1907); *Ukrainskaya Grammatika dlya Uçenikov Vıssih Klassov Gimnazii i Seminarniy Pridneprovya* (Gimnazyum ve Dinyeper okulları üst sınıf öğrencileri için Ukraynaca grameri, Moskva 1907). Krımskiy'nin tercüme çalışmaları sayesinde Firdevsî, Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Molla Câmi, Ömer Hayyâm, Maarrî gibi Doğu klasikleriyle Heinrich Heine, Friedrich Rückert, George Gordon Byron gibi Batı düşünürlerinin eserleri Rus ve Ukrayna dillerine aktarılmıştır. Ayrıca *Povesti i Rasskazi* (Kısa romanlar ve öyküler) adlı mecmua ile (1895) *Palmovie Vetki* (Hurma dalları) adlı şiir kitabı (1901-1922) ve *Andrey Lagovskiy* adlı bir roman (1905) kaleme almıştır. Müellifin bunların dışında Hazarlar'la ilgili altı ciltlik yayımlanmamış bir eseri vardır. Kırım Tatar dili ve kültürü üzerine de önemli çalışmalar yapan Krımskiy'nin yaşayan ve ölü on altı dil bildiği söylenmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

K. İ. Gurnitskiy, *Agafangel Efimoviç Krımskiy*, Moskva 1980; M. M. Verkalets, A. Yu. Krımskiy u Koli Svoih Suçastnikov, Kiev 1990; M. N. Verkalets, *Problema Duhovnosti Tyurk: Narodov v İssledovaniyah A. E. Krımskogo*, Kiev 1994; Zelimhan Soltayev, *Rus Oryantalistlerinin Siyer Çalışmaları (19. ve 20. Yüzyıllar)* (doktora tezi, 2009), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 21-23, 41, 56-58, 79, 94, 131; İ. F. Çernikov, "Ob İssledovaniyah A. E. Krımskogo po Tyurkologii (20-e godi)", *Vostok*, sy. 1, Moskva 1992, s. 104-111; "Pisma A. E. Krımskogo İ. Yu. Kraçkovskomu", a.e., sy. 1 (1993), s. 150-169; A. P. Kovalevskiy, "Krımskiy, Agafangel Efimoviç", *Sovetskaya İstoriçeskaya Entsiklopediya*, Moskva 1966, VIII, 207-208; "Krımski Agafangel Yefimoviç", *Azerbaycan Sovet Ensiklopediyası*, Bakü 1981, V, 580-581; "Krımskiy Agafangel Efimoviç", *Bolşaya Entsiklopediya*, Moskva 2006, XXIV, 284; D. Yu. Arapov, "Krımskiy Agafangel Efimoviç", *Novaya Rossiyskaya Entsiklopediya*, Moskva 2009, IX/1, s. 233; Natalia Chalisova, "Krymskii, Agafangel Efimovich", *Elr.* (<http://iranicaonline.org/articles/krymskii>).

QIYAS ŞÜKÜROV

KUBİLAY KAĞAN

(ö. 693/1294)

Moğol hükümdarı (1260-1294).

23 Eylül 1215 tarihinde doğdu. Cengiz Han'ın en küçük oğlu Tuluy ile Büyük Hatun Sorkaktani'nin ikinci oğludur. Moğol geleneğine göre büyütülmesi için önce Nayman ve ardından Tangut kabilesinden kadın bakıcılara verildi. Çocukluğunda iyi bir eğitim aldı. 1225'te başarılı geçen ilk avından sonra Moğol âdetince dedesi Cengiz Han tarafından parmaklarına et ve yağ sürüldü. Ağabeyi Mengü Kağan zamanında Şan-si ve Honan eyaletlerinin idaresiyle Sung hânedanı hâkimiyetindeki Çin'in zaptıyla görevlendirildi. 1253'te Nan-çan Devleti'ne son verdi. 1259'da Mengü Kağan'ın vefatı üzerine Sung Devleti ile barış yaparak Moğolistan'a döndü ve en küçük kardeşi Arıkboğa ile (Arık Buka) taht mü-

Kubilai Kağan'ı tasvir eden yağlı boya resim (Taipei National Palace Museum)

cadelesine girişti. Taraftarlarınca 1260'ta kağan ilân edildikten sonra Gobi çölü yakınlarında yapılan savaşta kardeşi Arıkboğa'yı mağlûp etti (1261).

Kubilai Kağan tahta yerleştikten sonra Moğol İmparatorluğu'nun idarî yapısını yeniden düzenledi. Başşehri, Orhon vadisindeki Karakorum'dan eski Çin başşehri Yen-kin yakınlarında kurduğu Hanbalık (Çin kaynaklarında Ta-tu, bugünkü Pekin) şehrine taşıdı. İran'ın idaresini Hülâgû'nun oğlu Abaka'ya, Cuci ulusunun idaresini Batu Han'ın torunu Mengü Timur'a, Çağatay ulusunun idaresini de Kara Hülâgû'nun oğlu Mübârek Şah'a verdi. Kubilai Kağan, daha sonra Çağatay hânedanından Barak Han'a yarlık verip ülkeyi kendi nâibi sıfatıyla ve Mübârek Şah'la birlikte yönetmesini istedi. Ancak Barak Han mücadeleye girdiği Mübârek Şah'ı mağlûp edip Hucend'i ele geçirdi (Eylül 1266) (*EP* [İng.], I, 1311). Kubilai Kağan taht iddiasıyla ortaya çıkan Ögedey'in torunu Kaydu'yu bozguna uğrattı (1268). Uzun bir mücadelenin ardından 1276'da Sung hânedanına nihayet verip Çin'in yegâne hâkimi durumuna geldi ve Çin tarihinin resmî yirminci sülâlesi olan Yüan hânedanını (1271-1368) kurdu. Doğrudan yahut kendisine tâbi hanlıklar vasıtasıyla doğuda Büyük Okyanus'tan batıda Akdeniz'e ve Doğu Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir imparatorlukta hüküm sürdü.

Tarihte Çin'in tamamına hükmeden ilk yabancı hükümdar olan Kubilai Kağan, Moğol İmparatorluğu'nu daha da genişletmek için pek çok sefer düzenledi. 1277-1287 yıllarında Birmanya'ya (Myanmar) yapılan dört sefer başarıyla neticelendi ve Pagan Krallığı yıkıldı. Hint Okyanusu'ndaki bazı adalar hâkimiyet altına alındı. Ancak Kasım 1274'te yaklaşık 900 gemi ve 15.000 askerle başlatılan Japonya'ya istilâ teşebbüsü 1285'te başarısızlıkla sonuçlandı. Çin Hindi'ne karşı 1280 ve Cava'ya karşı 1292 yılında gerçekleşen askerî harekâtlarda da ciddi bir başarı elde edilemedi.

Kubilai Kağan saltanatı boyunca ilim, kültür, sanat ve edebiyatı himaye etti. Hanbalık'ta iki rasathâne inşa ettirdi. Tibetli lama Passe-pa'nın icat ettiği dört köşe bir yazıyı Moğolca'ya uygulattı (*DİA*, XI, 47). Her ne kadar kendisi Budizm'i kabul ederek bu dini yaymaya çalıştıysa da diğer dinlere karşı müsamahalı davrandı, ancak İslâmiyet'e şiddetle karşı çıktı. İdarî, malî ve zirâi alanlarda pek çok yeni düzenleme de bulundu. İdarî teşkilâtı yeniden tanımlayarak ülkeyi on iki eyalete ayırdı. Ülkede umumî bir nüfus sayımı yaptırdı. Yolların